

Avslag på asylansökan

– Återvändande

Resultat och utmaningar

Författare: Ewa Jonsson, Lejla Hadzihasanovic', Lena Aronsson och Josefin Zeolla

Grafisk form: Helene Heed, heedåheed

Tryck: Ljungbergs Tryckeri, Klippan

Foto framsidesbild: Vera Lumi-Shala/IFRC/Kosovo

Upplaga: 300 ex, 2015

Avslag på asylansökan – Återvändande

Resultat och utmaningar

Projektet delfinansieras av europeiska återvändandefonden

Innehåll

1. Förord.....	5
2. Sammanfattning.....	6
3. Inledning	7
3.1 Slutsatser från tidigare arbete	7
4. AKTUELL RAPPORT; Röda Korsets Nätverk vid Återvändande II.....	8
4.1 Bakgrund	8
4.2 Regelverket	8
4.3 Återvändande	9
4.4 Statistik.....	9
4.5 Rapportens frågeställningar.....	10
4.6 Metod	10
5. Vårt arbete med stöd till återvändare.....	11
5.1 Samverkan	11
5.1.1 Lokalt	11
5.1.2 Internationell avdelning.....	11
5.1.3 Andra rödakorsföreningar i Europa	12
5.1.4 Andra aktörer	12
5.1.5 Svenska myndigheter	12
5.2 Partners i hemlandet.....	13
5.3 Arbetsmetoder	13
5.3.1 Rättssäker asylprocess.....	14
5.3.2 Information, vägledning och stöd.....	14
5.3.3 Återvändandet	14
5.3.4 Re-integrationsstöd.....	15
5.3.5 Särskilt utsatta grupper	15
6. Vårt stöd – resultat och utmaningar	17
6.1 Att tvivla på en rättssäker prövning av asylansökan.....	17
6.2 Att komma till ett beslut	18
6.3 Att känna sig trygg i beslutet att återvända.....	19
6.4 Förberedelser inför återvändande	21
6.5 Individuellt anpassad praktisk hjälp.....	22
6.6 Information, rådgivning och praktisk hjälp efter ankomsten	24
6.7 Boende	26
6.8 Inkomstgenererande stöd.....	28
6.9 Stöd i kontakter med andra aktörer som kan bistå med adekvat hjälp....	30
7. Rekommendationer	32
8. Avslutande ord	34

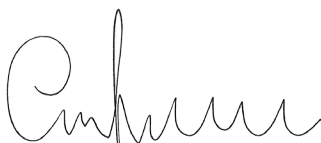
1 Förord

Svenska Röda Korset möter många som kommer och söker asyl i Sverige. I våra olika verksamheter ges vi en unik möjlighet att lyssna till människors berättelser, att se vilka behov som finns och vad vi kan göra för att bidra till förbättrade villkor för de som har kommit till vårt land.

En del av dem vistas i Sverige under en längre tidsperiod i väntan på beslut. En del får ett beslut om uppehållstillstånd i Sverige, andra får inte det beslutet, vilket innebär att de då ska återvända till hemlandet.

Vi har uppmärksammat den situation och utsatthet, som ofta blir följden av ett avslagsbeslut. Vårt arbete med dem som fått avslag och väljer att åka tillbaka, har sedan 2008 bedrivits i projektform.

Svenska Röda Korset vill genom den här rapporten och dess rekommendationer beskriva hur vi har arbetat men också föreslå åtgärder för hur rutiner och insatser kring återvändande kan utvecklas.

Ewa Jonsson
Projektledare
Svenska Röda Korset

2. Sammanfattning

Röda Korset har sedan år 2008 bedrivit återvändandeprojekt. Aktuell rapport skrivs inom ramen för projektet Röda Korsets Nätverk vid Återvändande II (2013 – juni 2015). Projektet delfinansieras av Europeiska återvändandefonden.

I arbetet med stöd till dem som ska återvända samarbetar Svenska Röda Korset med andra Rödakors- och Rödahalvmåneföreningar, Internationella Rödakors- och Rödahalvmånefederationen (härefter IFRC) och Internationella Rödakorskommittén (härefter ICRC), svenska myndigheter, andra organisationer både nationellt och internationellt.

Individens behov är centrala och är Röda Korsets utgångspunkt. Röda Korset ger vägledning och stöd till personer som fått avslag

på sin asylansökan, när personen efterfrågar sådant stöd. Vi kan erbjuda egen juridisk rådgivning, ge information om asyl- och återvändandeprocessen, stöd i kontakter med myndigheter och psykosocialt stöd kan ges. Inom projektet har operativt stöd kunnat ges särskilt av våra systerföreningar och IFRC i Serbien, Kosovo, Makedonien, Ryssland och Irak där återvändare behövt stöd

Vi vet, genom regelbundna uppföljningar med dem som återvänt, att stödet gör skillnad och ökar möjligheten till en god re-integration.

Svenska Röda Korsets rekommendationer understryker bland annat vikten av att hänsyn tas till individuella behov vid planering och verkställighet och att en förbättrad och utökad samverkan sker mellan olika aktörer.

3. Inledning

Röda Korset har sedan år 2008 bedrivit återvändandeprojekt. Det aktuella projektet, *Röda Korsets Nätverk vid Återvändande II*, påbörjades i januari 2013 och kommer att avslutas den 30 juni i år, 2015. Projektet delfinansieras av Europeiska återvändandefonden.

Det övergripande syftet med projektet har varit att ge stöd åt asylsökande som av- och utvisas mot sin vilja. Detta för att minska utsattheten för den enskilde och för att bidra till att personerna ska kunna återvända under så värdiga former som möjligt. En förutsättning har varit att berörda personer själva efterfrågar stöd.

Projektets mål kan sammanfattas i följande punkter:

- Att professionell vägledning kan erbjudas i Sverige och i våra samarbetsländer.
- Att de återvändande, under projektet, ska få vägledning och integrationsstöd vid hemkomsten
- Att verksamheten, vid projektets avslut, ska vara förankrad och implementerad i Svenska Röda Korsets ordinarie verksamhet
- Att nätverk med systerföreningar och andra aktörer har etablerats och upprätthålls.

Rödakorsrörelsens världsomspännande nätverk samt andra av Röda Korset kända internationella organisationer kontaktas i de fall de återvändande behöver stöd i hemlandet. Projektet har under perioden särskilt samverkat med Danska Röda Korset, Irakiska Röda Halvmånen, Kosovos Röda Kors, Makedonska Röda Korset, Ryska Röda Korset, Serbiska Röda Korset, Tjeckiska Röda Korset samt IFRC i Irak, Kosovo och Ryssland.

Vi har som stöd i vårt utvecklingsarbete använt ett antal vägledande dokument som arbetats fram inom rörelsen¹. Vissa av dessa har utarbetats och antagits under projektets gång.

¹ Internationella Röda Kors- och Röda Halvmåne-federationens (IFRC) Policy on Migration, Advisory Note – action to assist migrants in return, PERCO; Return: Policy and Practise, ICRC; Positionpaper on forced return.

2010 publicerade Svenska Röda Korset rapporten *Resultat och erfarenheter 2008-2010*, som belyste varför Röda Korset 2008 inledde ett arbete med syfte att bistå personer som ska återvända. Vi rapporterade om vilket arbetssätt som använts, vad de resulterade i samt att vi följde några familjer under deras återvändandeprocess i Sverige och i re-integrationsprocessen i hemlandet.

Vi vill nu vidare dela med oss av våra resultat och erfarenheter för att öka kunskapen och bidra till förbättringar för personer som ska återvända.

3.1 Slutsatser från tidigare arbete

Under perioden 2008-2010 konstaterades följande:

- Att tydlighet är av största vikt – att tydliggöra Svenska Röda Korsets roll och uppgift, som baseras på en individuell utsatthet och den enskildes önskan om eventuellt stöd.
- Att samverkan kan ske med berörda myndigheter, i första hand med Migrationsverket och polis, men alltid på den enskildes uppdrag och önskemål.
- Att det också krävs en re-integrationsstrategi i hemlandet och att hela processen länkas samman, för att till fullo leda till ett värdigt och hållbart återvändande.
- Att det är viktigt med en uppföljningsmekanism som en indikator för att beslut tagna i Sverige kan anses rättssäkra, för att se om stödet har en god effekt, men också för att visa att någon bryr sig som om vad som händer sedan.
- Vikten av att rödakors- och rödahalvmånerörelsen i enlighet med rörelsens migrationspolicy har ett gemensamt förhållningssätt till hur utsatthet vid återvändande kan mötas.

4. AKTUELL RAPPORT; Röda Korsets Nätverk vid Återvändande II

4.1 Bakgrund

Anledningarna till flykt är många; väpnade konflikter, förföljelse och förtryck, fattigdom, inga framtidsutsikter särskilt för barn. Oavsett anledning till flykten är den ofta förenad med risker och höga kostnader, hem och tillhörigheter säljs eller överges. Bristen på legala vägar till EU medför att människor tvingas anlita smugglare som på olika sätt tar dem över gränsen och vissa av dessa når Sverige.

Bara en bråkdel av alla flyktingar och migranter som flyr sitt hemland får tillstånd att bosätta sig i Sverige eller i ett annat EU-land. År 2014 tog 38 europeiska länder emot 264 000 asylansökningar. Sverige tillsammans med Tyskland, Frankrike, Italien samt Ungern var de fem EU-länder som tog emot flest ansökningar. Ryssland registrerade 168 000 flyktingar som sökte skydd från konflikten i Ukraina. Turkiet har tagit emot över en halv miljon asylsökande och flyktingar från bland annat Syrien och Irak².

36 procent av de som ansökte om asyl i Sverige år 2014 var från Syrien. I Sverige bifölls år 2014 58 procent (2013; 34 procent, 2012: 30 procent) av det totala antalet asylansökningar hos Migrationsverket. Förutom syrier, som var den största gruppen (16 386 personer) som beviljades asyl, gav Migrationsverket bifall till bland andra 5 256 eritreaner, 4 324 statslösa, 1 498 afghaner och 1 161 somalier.³

4.2 Regelverket

Det som Svenska Röda Korset benämner återvändande är i lagens mening den skyldighet till avresa som uppstår av att en tredjelandsmedborgare har fått ett beslut om av- eller

utvisning⁴. Svenska Utlänningslagen från 2005 samt Återvändandedirektivet⁵ reglerar när och hur ett återvändande ska ske.

Personer med ett beslut om av- eller utvisning förväntas självmant återvända inom högst fyra veckor, vilket innebär bland annat ett eget ansvar att inskaffa nödvändiga resedokument eller identitetshandlingar. Detta sker dock ofta med hjälp av Migrationsverket. Migrationsverket kan förlänga tidsfristen, om det finns exempelvis skolbarn eller starka sociala band till Sverige, men ska vara restriktiva i sina beslut att göra så.

Enligt Migrationsverkets Handbok ska ett återvändande ske ”under värdiga former” och återvändandearbetet ”bör präglas av en helhetssyn och vara en integrerad del av asyl- och tillståndprocessen. Återvändandearbetet bör fokuseras på individuellt anpassade åtgärder och i möjligaste mån ske i samverkan med den berörda utlänningen”.⁶

Migrationsverkets huvuduppdrag är att få ett självmant återvändande till stånd. Återetableringsstöd, vilket innebär ett ekonomiskt bidrag som utbetalas i hemlandet⁷, erbjuds i vissa fall. I de fall ett självmant återvändande inte är möjligt lämnas ärendet över till polismyndigheten som har ansvar för tvångsutvisningar.⁸

2 Statistik från UNHCR.

3 Statistiken om asylsökande i Sverige härrör från Migrationsverkets månadsstatistik.

4 Från och med den 31 mars 2006 används termen avvisning för ett avlägsnandebeslut som meddelas inom tre månader efter den första ansökan om uppehållstillstånd efter utlänningens ankomst till Sverige. Termen utvisning används för avlägsnandebeslut som meddelas efter dessa tre månader.

5 Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/115 EG om gemensamma normer och förfarande för återvändande av tredjelandsmedborgare som vistas olagligt i Europa.

6 Migrationsverkets Handbok, Handläggning av återvändandeärenden, 2011-12-28.

7 Gäller ej samtliga länder, www.migrationsverket.se

8 I Rikspolisens föreskrifter och allmänna råd om verkställighet av beslut om avvisning och utvisning (RPSFS 2014:8) finner man de råd som ska tillämpas i ett verkställighetsärende där polisen är verkställande myndighet.

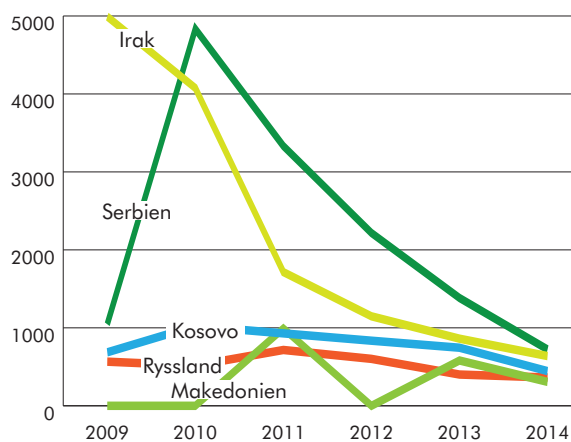
Svenska myndigheters ansvar för den återvändande upphör när verkställigheten är genomförd, det vill säga när personen lämnat landet.

En asylsökande som har ett lagakraftvunnet beslut om av- eller utvisning, oavsett var i återvändandeprocessen man befinner sig, kan alltid lämna in en ansökan till Migrationsverket om uppehållstillstånd eller ny prövning om man anser att det föreligger hinder mot att verkställa beslutet om av- eller utvisning.

4.3 Återvändande

År 2014 återvände totalt 7 599 personer självmant. (2013; 10 038). Transporttjänsten/polisen verkställde 3 762 personer (2013; 4 851). 7 350 personer avvek (2013; 7 803). Nedanstående graf visar när och hur många som återvänt till Svenska Röda Korsets samarbetsländer.

Antal återvändande till Svenska Röda Korsets samarbetsländer

4.4 Statistik

Återvändandeärenden registrerade hos Svenska Röda Korset

Svenska Röda Korset har sedan hösten 2008 handlagt 998 återvändandeärenden. Det har rört sig om 37 olika nationaliteter. Här följer statistik som främst rör de länder där våra projektpartners har verkat.

Antalet återvändandeärenden till Serbien har dominerat under dessa år, tätt följt av Kosovo. Antalen har dock minskat det senaste året.

I tabellen nedan visas antal handlagda ärenden hos Svenska Röda Korset under perioden 1 september 2008 – 31 december 2014.

2009 till 2011 var antalet irakiska återvändandeärenden som högst (totalt 160 ärenden). 2014 beviljades 52 procent av de asylsökande från Irak asyl i Sverige i första instans. Motsvarande för Kosovo var 11 procent (74 personer), Ryssland 40 procent (26 personer) och Serbien 3 procent (27 personer).

De makedonska återvändandeärendena var som flest år 2012 men har sedan blivit färre. Ärenden rörande Ryssland har under perioden uppgått till totalt 18.

Av de asylsökande år 2014 är bifallsprocenten lägst för asylsökande från Albanien (2 procent), Serbien (3 procent), Bosnien-Hercegovina (5 procent), Georgien (5 procent) och Kosovo (11 procent).⁹

⁹ Statistiken om asylsökande i Sverige härrör från Migrationsverkets månadsstatistik.

Handlagda ärenden hos Svenska Röda Korset under perioden 1 september 2008 – 31 december 2014

Land	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Totalt
Irak	19	58	55	47	5	5	2	0	191
Kosovo	24	60	56	44	52	37	14	4	291
Makedonien		0	0	5	14	9	6	1	35
Ryssland		0	0	1	3	6	8	0	18
Serbien	8	34	20	76	83	74	17	7	319
Övriga	10	25	16	25	35	13	13	7	144
Totalt	61	177	147	198	192	144	60	19	998

4.5 Rapportens frågeställningar

I arbetet med rapporten inom ramen för projektet *Röda Korsets Nätverk vid Återvändande II* har vi utgått från följande frågeställningar:

- Finns det brister i återvändandeprocessen? Vad kan göras för att minska utsattheten hos personer med särskilda behov? Hur kan svenska myndigheter utveckla sina rutiner?
- Hur kan Svenska Röda Korset öka kunskapen om situationen för dem som återvänder och därmed stärka vårt arbete med att erbjuda stöd under återvändandeprocessen?
- Hur kan samverkan mellan olika aktörer stärkas?

4.6 Metod

Rapporten bygger på Svenska Röda Korsets egna erfarenheter från dagligt arbete med återvändande i Sverige, men även lärdomar vi vunnit via vårt internationella nätverk samt medarbetare i mottagarländerna där rådgivning och vägledning ges åt de återvändande. Utöver detta har resultat från uppföljningar med ett stort antal familjer som återvänt använts. Det har fördjupat vår kunskap och förståelse av den situation och de omständigheter de lever under samt hur de har upplevt återvändandeprocessen. Ett antal studier har dessutom gjorts som utmynnat i rapporter. Exempelvis har projektet nyligen lanserat en rapport¹⁰ som behandlar genusperspektivet i asylbedömningar och vid återvändande. Resultatet bygger till stor del på flera års uppföljningar av ett 30-tal kvinnor som har återvänt till Kosovo.

10 Genusperspektiv – i asylprocessen och vid återvändandet.

5. Vårt arbete med stöd till återvändare

Vårt engagemang som organisation ska utgå från ett klart och tydligt definierat humanitärt behov, där rörelsens grundvärderingar¹¹ utgör ramarna. Det innebär att Röda Korset självständigt tar ett beslut om att erbjuda stöd vid återvändande, utan påverkan från exempelvis den aktuella staten. Staters intresse av att effektivisera och öka återvändande är inte godtagbara skäl för Röda Korsets engagemang.

Svenska Röda Korset har efter beslut om att erbjuda stöd sett det egna nätverket i form av nationella rödakors- och rödahalvmåneföreningar som en förutsättning för ett holistiskt arbetssätt, där rörelsens olika delar kan användas utifrån var och ens kompetenser och egenskaper.

Svenska Röda Korsets stöd utgår från ett humanitärt perspektiv, där vägledning och stöd erbjuds utifrån individuella behov. Det stöd som erbjuds ska syfta till att den enskilde personen ska kunna få sina rättigheter tillgodosedda oavsett om det handlar om en rättssäker asylprocess i Sverige eller att ens medborgerliga rättigheter i hemlandet respekteras. Som med allt annat stöd som erbjuds av Svenska Röda Korset bygger det på tillit och förtroende. Vårt uppdrag innebär att vi erbjuder stöd, men det är individen som själv fattar beslut om denne vill begagna sig av det. Svenska Röda Korset arbetar utifrån idén att målgruppen alltid aktivt ska involveras i processen utifrån egen förmåga och kapacitet.

5.1 Samverkan

För att nå ett resultat där den enskildes intressen bäst tas tillvara är det nödvändigt med samverkan på olika plan, såväl inom som utom organisationen. Det blev tydligt redan i inledningen av arbetet 2008 och påtalades som en viktig faktor i rapporten *Resultat och erfarenheter 2008-2010*. Vi har under resans gång fått

ett oändligt antal kvitton på vilken skillnad det gör när reell samverkan kan uppnås.

5.1.1 Lokalt

Svenska Röda Korsets lokalföreningar kallas för kretsar. De utgör Röda Korsets grundbemanning och verkar i det svenska samhället, där målgruppen i fråga också finns.

I frivilliggrupper för enskilda ärenden, där även handläggande av återvändandeärenden sker, har vi sedan 2009 fokuserat på utbildning och metodutveckling. Lokalt finns dock många verksamheter, där migranter är en målgrupp och det har under projektets gång tydliggjorts att man i dessa verksamheter möter asylsökande i allt högre utsträckning, och då även en stor del av dem som har fått avslag på sin ansökan om asyl. För att förbättra beredskapen att möta just den gruppen inom andra verksamheter än enbart inom frivilliggrupper för enskilda ärenden, etablerades inom det aktuella projektets ramar en arbetsgrupp bestående av representanter från fem kretsar, som samtliga hade erfarenhet av arbetet med migranter i olika verksamheter.

Arbetsgruppen tog fram en verktygslåda¹², som ger tips och vägledning i hur man lokalt kan agera och samverka under sådana möten. En kurs, med fokus på migranter och i synnerhet återvändare, i hur man kan bemöta och stödja människor i utsatta situationer utarbetades och testades med gott resultat i flera av gruppens kretsar.

5.1.2 Internationell avdelning

Svenska Röda Korset internationella avdelning ansvarar för många av de samarbeten, kontakter och relationer organisationen har med systerföreningar i andra länder, däribland ofta även de länder dit personer återvänder.

11 Röda Korsets grundprinciper, www.redcross.se

12 Verktygslådan benämns Mötet mellan Migranten och Röda Korset under asyl- och återvändandeprocessen.

Vi har under hela perioden sedan 2008 arbetat med målet att skapa en samsyn kring arbetet med återvändande inom organisationen, i syfte att stärka och utveckla vår samverkan.

5.1.3 Andra rödakorsföreningar i Europa

I många europeiska länder, främst inom EU men även utanför, ser vi liknande situationer som i Sverige. Det vill säga att en stor del asylsökande eller andra kategorier av migranter inte uppfyller kraven för ett uppehållstillstånd och därmed måste lämna det aktuella landet. I projektet European Red Cross Return Initiative¹³ (ERCRI), som leddes av Svenska Röda Korset i samverkan med fem andra nationella rödakorsföreningar samt Röda Korsets EU-kontor, gjordes bland annat en kartläggning av å ena sidan behov av insatser vid återvändande, å andra sidan en inventering av vad som redan gjordes. Det resulterade bland annat i en tydlig bild av flera gemensamma frågeställningar avseende hur man som nationell förening kan bistå dem som ska återvända.

Sedan dess har en samverkan funnits i form av exempelvis stöd i enskilda ärenden, informationsutbyten, gemensam utbildning och stöd i uppstarten av verksamhet kring återvändande. Samverkan har underlättats genom att Svenska Röda Korset, i det aktuella projektet, haft som målsättning att stärka och vidareutveckla detsamma.

5.1.4 Andra aktörer

I arbetet med enskilda ärenden i Sverige är samverkan med andra aktörer vanligt. Särskilt när det gäller personer som kan ses som mer utsatta än andra, till exempel: våldsutsatta kvinnor, äldre och sjuka samt barn. Samverkan sker utifrån det specifika behovet. Det kan exempelvis handla om skola, sjukvård, vårdboende eller kyrkan.

Samverkan utifrån den enskildes behov sker också efter återvändandet. Den aktuella föreningen i hemlandet kan då söka efter aktörer som kan bistå de återvändare som är i behov av olika insatser. I Europa finns organisationer, som utifrån liknande målsättningar som Svenska Röda Korset, erbjuder stöd och vägledning vid återvändande, både före och efter verkställighet. Exempelvis finns Caritas i Österrike och i Belgien, Maatwerk bij Terugkeer i Nederländerna, Refugee Action i Storbritannien. Projektet har haft kontakt med dessa organisationer genom nätverket European Reintegration Support Organization (ERSO)¹⁴, och har därigenom kunnat erhålla landinformation. Personer som återvänder till länder där Röda Korset och Röda Halvmånen inte kan erbjuda stöd har också kunnat hänvisas till dessa organisationer, dock innebär det oftast en kostnad för den enskilde återvändaren.

5.1.5 Svenska myndigheter

De viktigaste myndigheterna projektet har haft att förhålla sig till är Migrationsverket och polisen. Även om samverkan i vissa fall har skett med andra myndigheter, väljer vi här att fokusera på de två nämnda.

Inledningsvis, det vill säga under det första projektet 2008-2010, lades mycket tid på att etablera kontakter hos både Migrationsverket och polisen. Projektpersonalen har under åren besökt många av Migrationsverkets mottagningsenheter, några förvar samt gränspolisen i flera polisdistrikt. Utöver det har skriftlig information skickats ut och vi har även deltagit vid konferenser som arrangerats av myndigheterna.

Avsikten har varit att informera om projektets syfte och mål samt klargöra Svenska Röda Korsets roll och mandat i arbetet vid återvändande.

13 The European Red Cross Return Initiative was a joint project of the British Red Cross, the Bulgarian Red Cross, the Danish Red Cross, the German Red Cross, the Swedish Red Cross, the Swiss Red Cross and the Red Cross/EU Office, co-financed by the European Community under the RETURN – Preparatory Actions for 2006.

14 ERSO is a network of several *European Reintegration Support Organisations* working closely together in the field of migration and development. The ERSO network's objective is to exchange and collect expertise, best practice and information concerning voluntary return and reintegration.

Vi har också haft direktkontakt med respektive myndighets experter inom området och möten har genomförts för informations- och erfarenhetsutbyten. I det dagliga arbetet kontaktas vi regelbundet av handläggare på Migrationsverket, som hör av sig i samband med återvändandesamtal och undrar vilken typ av hjälp Svenska Röda Korset kan bistå de återvändande med. Även polisen kontaktar oss med liknande frågor.

5.2 Partners i hemlandet

En viktig del av metodutvecklingen har varit att utveckla en operativ samverkan med systerföreningar och/eller IFRC i ett antal länder: Irak, Makedonien, Ryssland, Kosovo och Serbien. Under det första projektet (2008-2010) som Svenska Röda Korset bedrev, blev det snabbt uppenbart att stödet skulle kunna bli mer effektivt och hållbart om vi kunde samverka mellan föreningarna i vistelseland och hemland.

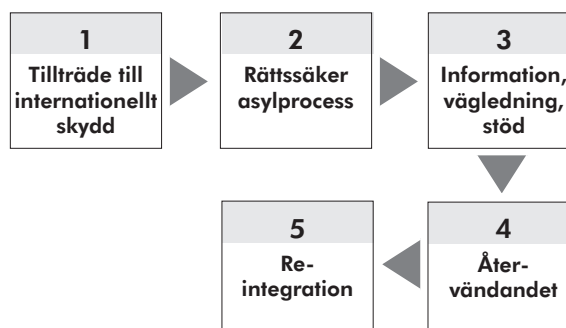
I migrationsfrågor ser vi att policy- och påverkansarbetet inom Europa har tagit stora kliv framåt de senaste åren. Vi har hittat gemensamma framkomliga vägar för att ytterligare stärka den så viktiga humanitära rösten som tveklöst är nödvändig när så många människor tvingas på flykt.

Den mer operativa samverkan mellan föreningar har också utvecklats och idag finns riktlinjer och strategier för arbetet med migranter och deras situation, behov och utsatthet.

När Svenska Röda Korset inledde aktuell projektverksamhet var detta fortfarande under utveckling och tillvägagångssättet har präglats av ”*trial and error*”, med ett resultat över förväntan. Den operativa samverkan mellan våra föreningar utvecklas i avsnitt 6.

5.3 Arbetsmetoder

Svenska Röda Korsets arbete utgår från individens rätt/behov till/av:

Vårt arbete med att erbjuda vägledning och stöd till dem som har fått avslag på sin asylansökan och ska återvända hem baseras på dessa fem steg.

Inom både det nuvarande projektet och tidigare projekt sedan 2008, har arbetet inneburit definition och utveckling av stödet i stegen 3-5.

I tabellen på nästa sida redogörs för vilka metoder som Svenska Röda Korset använder för att möta behoven i de olika stegen, som vart och ett är betydelsefulla för att nå målsättningen om ett säkert, humant och värdigt återvändande för den enskilde individen. Efter tabellen följer förtydliganden och fördjupningar av några av metoderna.

Steg	Definition	Metod
Tillträde till internationellt skydd	Säkerställt tillträde till skydd	Granskning av internationell och nationell lagstiftning, påverkansarbete
RRättssäker asylprocess	Att få sin ansökan om asyl prövad i enlighet med svensk lag och internationell rätt	Att en hänvisningsmekanism till juridisk vägledning är säkerställd
Information, vägledning, stöd	Att genom korrekt och saklig information förstå vad asyl- och återvändandeprocessen innebär	Information och vägledning om asyl- och återvändandeprocessen Stöd i kontakter med myndigheter och andra aktörer Psykosocialt stöd
Återvändandet	Asylsökande som av- och utvisas ska ha möjlighet att återvända på ett humant sätt och med fullständig respekt för deras mänskliga rättigheter och värdighet	Individuell analys av behov före och efter återvändande Information om hemlandet Praktiska förberedelser Materiellt bistånd
Re-integration	Att individer som återvänder ges en reell möjlighet till en hållbar re-integration i hemlandet utifrån ett humanitärt och socialt perspektiv	Vägledning, stöd i kontakter med myndigheter och andra aktörer, materiellt bistånd, stöd till egen försörjning

5.3.1 Rättssäker asylprocess

För att bidra till en rättssäker asylprocess bistår Svenska Röda Korset exempelvis med information om asylprocessen och dess olika steg samt erbjuder samtal vid avslag på asylansökan. I ärenden där det finns ett beslut om av- eller utvisning har vi möjlighet att erbjuda juridiskt stöd och vägledning. Det kan exempelvis aktualiseras om nya omständigheter åberopas som inte tidigare har prövats, omständigheter som eventuellt kan utgöra nya skyddsskäl eller om andra skäl finns för sådan bedömning.

5.3.2 Information, vägledning och stöd

Att ge information, vägledning och stöd handlar i hög grad om att svara på de många frågor som dyker upp längs med vägen. Det handlar i första hand om vad återvändandeprocessen egentligen innebär i praktiken. Hur går den till och vad händer under processen? Många frågor handlar också om vilka konsekvenser olika beslut får. Vad händer till exempel om en person inte medverkar till verkställigheten? Vad innebär det att bli placerad på ett förvar? Om ärendet lämnas över till polisen, vad betyder det? Vad innebär det att stanna

kvar i Sverige som papperslös, vilka rättigheter har den som saknar legal status? Det kommer också många frågor om vad Dublinförordningen är och vad den innebär.

Många önskar också stöd i kontakten med andra aktörer såsom Migrationsverket, polisen, sjukvården och skolan, samt psykosocialt stöd i form av samtal. Många av dem som återvänder mår dåligt och behöver någon att dela sina tankar

5.3.3 Återvändandet

Vi avser här stöd som erbjuds när personen har fattat ett beslut om att återvända. Vi ser då till de behov som kan uppkomma före avresan samt omedelbart efter ankomst till hemlandet. I de fall som det efterfrågas information från hemlandet kan Svenska Röda Korset försöka bistå. Inom projektet har en informationsdatabas med återvändanderelaterad information byggts upp. Utöver databasen har Svenska Röda Korset möjlighet att genom vårt nätverk med systerföreningar och andra aktörer söka den information som efterfrågas.

Svenska Röda Korset har också möjlighet att göra en behovsanalys utifrån individuella behov före och efter återvändandet. Det kan till exempel handla om särskilda behov på grund av sjukdom, funktionsnedsättning och så vidare.

Vid behov försöker Svenska Röda Korset även finna möjligheter att bistå med kläder, resväskor och annat som saknas. Oftast kan det lösas genom våra lokala kretsar.

5.3.4 Re-integrationsstöd

Stöd i re-integrationsprocessen är för många avgörande för integrationen och personen kan därmed skapa sig en tillvaro som kan upplevas som stabil och hållbar. Det stöd som Svenska Röda Korset i samverkan med partners har erbjudit kan delas in i tre kategorier:

Kortsiktigt stöd:

- Stöd med mottagande vilket innebär att Röda Korset möter återvändare vid ankomsten och när så är möjligt, ordnar med transport till hemorten vid behov.
- Mat och hygienpaket.
- Information och rådgivning efter ankomsten.
- Många återvändare behöver information om vad och hur man ska göra för att registrera sig/förnya id-handlingar. För en del återvändare räcker det med information, medan en del återvändare behöver stöd i kontakter med olika myndigheter och organisationer på plats i hemlandet. Det kan också handla om behov av stöd i kontakter med ansvariga myndigheter gällande möjligheter till temporärt boende, där den möjligheten finns, eller stöd i kontakter med sjukvård och skola. Det är inte ovanligt att återvändare behöver stöd i kontakter med andra aktörer som kan bistå med till exempel juridisk rådgivning.

Långsiktigt stöd:

- Det finns ett stort behov av psykosocialt stöd även efter ankomsten till hemlandet. Många återvändare befinner sig i en svår situation och behöver någon att prata med. Att någon från Röda Korset kommer på personligt besök är av stort värde för återvändare.

- Inkomstgenererande aktiviteter såsom stöd till kurser/utbildningar som kan leda till ökad kompetens och därmed förbättra möjligheterna på arbetsmarknaden.
- Stöd till att starta en egen verksamhet. Det kan innebära initiala hyreskostnader för lokaler eller verktyg.

Uppföljningar:

I samtal med återvändare som genomförs vid varje uppföljningstillfälle ställs frågor som berör personlig säkerhet, boende, tillgång till utbildning, sjukvård, socialförsäkring, försörjning och eventuellt stöd som hen fick efter ankomsten.

5.3.5 Särskilt utsatta grupper

Behoven och den egna beredskapen att hantera sin situation varierar naturligtvis. Det har under aktuellt projekt, men även tidigare, blivit tydligt att merparten dock har behov av något slags stöd. Det kan röra sig om allt från ett enda samtal om en specifik fråga till mer omfattande assistans.

Vi vill understryka att det finns särskilt utsatta grupper, eller ännu mer specifikt särskilt sårbara individer, där det generellt krävs mer omfattande insatser för att återvändandet ska kunna ske under så värdiga former som möjligt. Dessa grupper är: personer med funktionsnedsättning, barn och våldsutsatta kvinnor. Naturligtvis varierar beredskapen att hantera situationen även inom dessa grupper.

5.3.5.1 Personer med funktionsnedsättning

I kapitel 6, avsnitten 6.4 och 6.5 återfinns exempel, som avser personer med funktionsnedsättning som ska återvända. Under projektet har det blivit tydligt att dessa personer ofta behöver längre förberedelsestid och mer praktisk assistans. Det finns ett större behov av ett planerat mottagande i hemlandet, särskilt om eget socialt nätverk saknas.

5.3.5.2 Barn

I många av de fall som Svenska Röda Korset har arbetat med har det rört sig om barnfamiljer. Vid uppföljningar i hemlandet har vi uppmärksammat att barn som inte haft någon kännedom om återvändandet och därmed inte

kunnat förbereda sig, generellt hamnar i ett större utanförskap samt i en del fall i psykisk ohälsa, jämfört med de barn som vetat om vad som skulle hända. Det synes vara mer sällan barnen varit involverade i själva återvändandeprocessen. Naturligtvis kan andra faktorer ha påverkat deras situation och vårt antagande utgår från de erfarenheter vi gjort, men vi menar att det pekar på att arbetet med barn och återvändande bör utvecklas.

Återvändande för ensamkommande barn är förenat med särskilda hänsyn som inte berörs i rapporten, då de eller dess företrädare inte i någon större utsträckning har kontaktat Svenska Röda Korset.

I förberedelserna inför ett återvändande kan man urskilja två delar som har stor betydelse för hur snabbt och väl återanpassningen till hemlandet kan ske: barnets mentala förberedelse samt den praktiska delen avseende exempelvis medtagande av dokumentation (skolbetyg, foton) från Sverige,

Inom projektet har en särskild checklista för barns återvändande tagits fram, som också innehåller tips och råd på hur handläggare, föräldrar, lärare kan stödja barnet.

5.3.5.3 Våldsutsatta kvinnor

I cirka 70 ärenden har vi mött kvinnor som av olika anledningar har varit utsatta för våld. Oftast från någon i familjen; maken, fader, brodern. Gemensamt för dessa kvinnor har varit att de inte har kunnat få skydd i hemlandet, vare sig från övrig familj eller samhället, även om de har försökt.

I dessa ärenden finns ett behov av flera samtal och en förståelse för kvinnans rädsla inför återvändandet. Skälen ansågs inte tillräckliga för asyl, men faktum kvarstår att det handlar om en våldsutsatt människa, som naturligtvis känner stark oro inför återvändandet. I flera fall har kvinnan under sin tid i Sverige varit placerad på ett särskilt boende. I stort sett samtliga har haft någon form av behandlingskontakt. Det har varit av stor vikt att planeringen inför återvändandet har kunnat ske i samråd med behandlingsansvariga. Det kan finnas möjlighet att behandling kan ske efter hemkomsten, då är det viktigt att intyg och journaler från Sverige tas med hem.

Det är viktigt att kvinnan känner till när verkställigheten ska ske, för att hon ska kunna förbereda sig mentalt. Det finns exempel på motsatsen och då har vi sett i uppföljningar att avsaknaden av den vetskapen har förvärrat kvinnans mentala hälsa. Vidare är det viktigt att man försäkrar sig om att ankomsten inte sker mitt i natten, då det skapar onödigt oro och även medför praktiska problem.

Vi menar att det i den här typen av ärenden måste finnas tillförlitlig information om vilket stöd som kan finnas tillgängligt i hemlandet. Det kan röra sig om stödföreningar, kvinnonätverk etc. Om det finns ett skyddat boende bör kontakt tas för att säkerställa att kvinnan kan vända sig dit, om så visar sig nödvändigt. Det är lika viktigt att vara medveten om att även om stöd kan finnas tillgängligt, kan det ta lång tid innan man får tillgång till det.

Foto: Suzana Tureva Paunovska/Makedonska Rōda Korset

6. Vårt stöd – resultat och utmaningar

I det här kapitlet vill vi lyfta fram dem det handlar om – de som återvänder hem. De olika fallbeskrivningarna ska ses som exempel som representerar ett stort antal liknade ärenden. Observera att namnen i de olika fallen är fingerade.

Den som återvänder möts ofta av en situation i hemlandet som inte har förändrats, och som till och med i vissa fall har förvärrats, med anledning av att hen beslöt sig för att fly. En svår humanitär situation; en känsla av vanmakt; misslyckande och hjälplöshet samt brist på stöd från ansvarig stat är återkommande bland dem som vi har mött i uppföljningar efter återvändandet.

Sedan 2008 har 639 personer följts upp, vilket har gett oss en unik kunskap om vad som händer sedan. Tack vare dessa uppföljningar och behovsanalyser, utförda på egen hand eller i samverkan med Röda Korset/Rōda Halvmånen i aktuellt land har Svenska Rōda Korset fått ett kvitto på att stödet som erbjuds gör skillnad för den enskilde och att det i sin tur ökar möjlighe-

terna till en god re-integration. Det har också bidragit till en förbättrad insikt avseende vilka metoder som ger bäst resultat samt vilka behov som finns av nya stödåtgärder.

6.1 Att tvivla på en rättssäker prövning av asylansökan

En familj med ett autistiskt barn och mormorska utvisas till Armenien. Kvinnan i familjen är gravid i femte månaden. Familjen kommer från Syrien och tillhör en minoritet, men Migrationsverket tvivlar på att familjen kom från Syrien, vilket leder till att en språkanalys görs. Analysen slår fast att familjen har sitt ursprung i Armenien och att de därmed ska verkställas till Armenien. Enligt egen utsago har familjen aldrig bott i Armenien och har heller ingen anknytning dit.

Familjen vänder sig till Svenska Rōda Korset för stöd och vägledning. Återvändandesamtal har genomförts på Migrationsverket och familjen

menar att de är medvetna om möjliga konsekvenser av att inte samverka med myndigheten. Däremot är det flera delar i beslutet som de inte förstår och de kan inte se att beslutsmotiveringarna bemöter de skäl för behov av skydd som initialt har angetts i ansökan.

I det aktuella ärendet fanns en del oklarheter i ärendet, vilket gjorde att ärendet lämnades över till Svenska Röda Korsets migrationsrättsliga rådgivning.

Det är vanligt att personer som har fått avslag på sin asylansökan vänder sig till Svenska Röda Korset för juridisk vägledning kring sin ansökan och det beslut som fattats.

Det är också vanligt att personen har frågor kring beslutet och dess motivering. I samtal med asylsökande noterar vi att de oftast inte har kunnat ta till sig den information som tillhandahållits av Migrationsverket och det offentliga biträdet. Behovet och möjligheten att ställa frågor kommer många gånger vid ett senare tillfälle, när personen har kunnat samla sig lite och beskedet om avslag i sig har sjunkit in.

Så här har vi arbetat

I ärendet erbjöds utöver juridisk vägledning, uppföljande samtal efter Migrationsverkets återvändandesamtal. De besked som man fick där kring återvändandet ledde till nya frågor om vad som nu skulle hända. Familjen erbjöds fortsatt kontakt och vägledning i relation till återvändandet och eventuell uppkomst av verkställighetshinder.

Kommentar

Vi konstaterar att det finns ett stort behov att få tid att resonera om sitt avslag. Det kan behöva förklaras flera gånger för att uppnå förståelse och säkerhet kring att det inte finns något ytterligare att göra. Det är viktigt att återvändaren får svar och förklaringar på det som upplevs som oklart i beslutet. Det har stor betydelse för att personen ska känna att en rättssäker prövning har gjorts.

Behoven ska sättas i relation till att individen i många fall har satsat allt, ekonomiskt och känslomässigt, för att skapa sig en ny tillvaro. Många känner en stark rädsla inför hemkomsten, utifrån tidigare minnen. Oavsett hur det förhåller sig rent objektivt, kan det vara en högst påtaglig känsla som påverkar individen.

6.2 Att komma till ett beslut

Nada kommer från Monte Negro och har ett barn. Efter ett år i Sverige får hon avslag på sin asylansökan. Avslaget meddelas i samtliga instanser och inga nya omständigheter föreligger i ärendet.

Hon kom till Sverige tillsammans med sin son. Nada är skild och bodde i en liten by på landsbygden. Hon bodde hos sina föräldrar och var helt beroende av dem för sin försörjning.

Flykten orsakades av att hon kände sig utstött i lokalsamhället till följd av att hon var skild och att sonen hade njurproblem och de inte hade råd att bekosta vård och behandling för honom.

Kontakten med Röda Korset inleds så här: "Jag litar inte på vad Migrationsverket säger, eftersom de inte vill förstå min situation. De vill bara skicka hem mig och bryr sig inte om något annat".

Nada är orolig och vet inte vad hon ska ta sig till. Hon behöver tid och framför allt svar på frågor kring andra möjligheter än återvändande. Vad kommer att hända nu? Kan hon stanna kvar som papperslös? Vem kan stödja henne och barnen? Kan Röda Korset bistå med boende och mat? Går det att söka asyl i ett annat land?

Det är vanligt att man som vänder sig till Svenska Röda Korset med frågor om hjälp att stanna kvar i landet utan legal status, boende, mat, kostnader för mediciner, söka asyl i annat land och så vidare, som ligger utanför organisationens ordinarie uppdrag

I det ovan beskrivna fallet handlade det om Nada som inte kunde fatta beslut om huruvida

Foto: Faton Shahu/IFRC/Kosovo

hon skulle återvända eller inte. Det är vanligt med frågor om det går att hitta alternativa lösningar på situationen.

Så här har vi arbetat

Vi har gett Nada information och vägledning kring situationen och dess konsekvenser. Hon hade svårt att se någon lösning på sin situation och bestämde sig, införstådd med konsekvenserna, för att avvika från verkställighet och stanna kvar som papperslös. Nada hade förhoppningar om att en annan organisation, som hade stöttat henne under asylprocessen, skulle bistå med boende. Några månader senare tog hon åter kontakt med Svenska Röda Korset, nu för att diskutera ett återvändande.

Kommentar

Vi kan konstatera att det behövs flera möten med personen för att i möjligaste mån besvara de frågor som ställs. Genom dessa möten får personen den tid som behövs för att börja acceptera sin situation och så småningom ta sig

ur en känsla av desperation och komma vidare. Detta kan i sin tur bidra till att personen själv kommer fram till ett eget beslut om vad hen ska göra. I de flesta fall vi arbetat med innebär det att man väljer att åka tillbaka, även om det stundtals fordras extra tid. Det kan också bidra till att personen återfår en känsla av värdighet. Det är viktigt att man tar vara på denna möjlighet medan man finns i Sverige för att man ska känna sig säker på att man har uttömt alla möjligheter innan man återvänder till sitt hemland.

6.3 Att känna sig trygg i beslutet att återvända

Amir, hans hustru och deras två barn får efter två års väntan avslag på sin asylansökan och ska utvisas till Irak. Familjen flydde till Sverige och sökte asyl på grund av säkerhetsläget i Irak, men också på grund av att en av sönerna led av hjärtproblem och var i behov av specialistvård. Under sin tid i Sverige är han vid flera tillfällen inlagd på sjukhus. Läkare skriver intyg avseende sonens sjukdomstillstånd och behandlingsbehov,

men intyget anses inte tillräckligt för att meddela verkställighetshinder. Vid uppföljningsmöten hos Migrationsverket får familjen information om att de har rätt att ansöka om återetableringsstöd, under förutsättningen att de samarbetar med Migrationsverket och accepterar att självmant återvända hem.

Amir tar kontakt med Svenska Röda Korset för att diskutera sin och familjens situation. Han vill veta om Svenska Röda Korset kan göra något i hans asylärende. Kan Svenska Röda Korset hjälpa till med att anföra verkställighetshinder? Han vill veta vad som händer om han tackar ja till återetableringsstöd. Har de då "stängt dörren" för att eventuellt kunna anföra verkställighetshinder?

Många personer som har fått avslag på sin asylansökan och som har rätt att ansöka om återetableringsstöd vänder sig till Svenska Röda Korset och ställer frågor om vilka konsekvenserna blir om man tackar ja till det. Trots att återvändare uppskattar möjlighet att få återetableringsstöd väcker det ofta en osäkerhet kring konsekvenserna. Innebär det att återvändare som har ansökt om återetableringsstöd avsäger sig möjligheten att kunna stoppa verkställigheten, utifall att det uppstår nya omständigheter som inte tidigare har prövats och kan utgöra nya skyddsskäl? Det är en av de vanligaste frågorna vi får.

Många återvändare som har varit i kontakt med Röda Korset uppger att det är mycket viktigt att klargöra vad det innebär att ansöka om återetableringsstöd.

Så här har vi arbetat

Amir förstod informationen som han hade fått av Migrationsverket avseende att självmant återvända, samt konsekvenser av att inte acceptera beslutet om att återvända.

Han hade delvis förstått informationen om återetableringsstöd och tyckte att kändes bra att han och hans familj kunde få ekonomiskt stöd om de återvände, men vad som i övrigt gällde hade han inte klart för sig.

Amir ville samarbeta med Migrationsverket och återvända självmant. Det var en möjlighet att resonera mer kring detta som Amir behövde. Han ville vara säker på att han och hans familj inte riskerade att avsäga sig möjligheten att stoppa verkställigheten, om omständigheterna i deras fall förändrades.

Vi hade flera samtal med Amir och hans familj där vi resonerade om vad det innebär att anföra verkställighetshinder och vad som krävs för att det ska beviljas. Vi erbjöd också möjligheten till juridisk vägledning kring detta.

Vi informerade om att möjligheten att erhålla återetableringsstöd går förlorad om ärendet överlämnas till polis. Vi förklarade att även om man har ansökt om återetableringsstöd kan hinder mot verkställighet framställas, exempelvis i situationer där nya fakta har kommit fram i ärendet eller om konflikten i hemlandet har förvärrats.

I ett flertal ärenden där asylsökande hade rätt att ansöka om återetableringsstöd uttrycktes funderingar över motivet till ett sådant erbjudande. Även Amir funderade över detta:

"Jag tror att Migrationsverket vill locka mig med att ansöka om återetableringsstöd bara för att jag inte ska kunna göra något mer i ärendet och då måste jag åka hem. Jag vågar inte ta denna risk trots att jag behöver pengar."

Amir och hans familj fattade sedan ett beslut om att återvända hem, vilket de gjorde snart därefter.

Kommentar

Vi konstaterar att återvändare behöver tydlig information och förklaringar gällande sina rättigheter för att undvika att informationen upplevs som missledande. Det är också viktigt att återvändare får informationen i god tid och att tid ges för att lyssna in vilka frågor som

är viktiga just för den personen. Att i god tid få svar på sina frågor ökar möjligheten för personen att fatta ett eget beslut. Att personen känner att ”inget är dolt” skapar i sin tur ett ökat förtroende för myndigheten.

6.4 Förberedelser inför återvändande

Maria, som är ensamstående förälder till en son som har både nedsatt mental och fysisk förmåga, ska utvisas till Kosovo. Sonen är 30 år gammal, rullstolsburen och helt beroende av hjälp från andra. Maria har sina föräldrar i hemlandet och har bott hos dem tillsammans med sonen. Hon har aldrig yrkesarbetat då sonen kräver ständig omsorg. Sonen lider också av övervikt, vilket försvårar för Maria som inte orkar lyfta honom. I hemlandet har hon varken fått hjälp eller ersättning för vård av sonen. Maria fattar ett beslut om att återvända, men hon oroar sig för bristen på mediciner, hjälpmedel, resväskor och kläder.

När personen har fått tid att begrunda alla konsekvenser utifrån de möjligheterna som finns, har det skapats en grund att stå på och personen är beredd att börja planera sitt återvändande. Praktisk hjälp innefattar flera olika behovsanpassade aktiviteter som har till syfte att stödja individen under den del av återvändandeprocessen som sker i Sverige. Känslan av, och vetskapen om, att avfärden sker under ordnade former, där personens behov har tagits hänsyn till, bidrar enligt flera av dem vi har haft kontakt med till att rädslan inför återvändandet minskar samt att hemkomsten upplevs som värdigare.

Det är ganska vanligt att återvändare som är i behov av regelbunden medicinering behöver ta med sig extra medicin. Alla återvändare vet inte om att de kan få extra mediciner eller missar att fråga när de träffar sin läkare. Handläggare på Migrationsverket brukar uppmana återvändare att fråga sin läkare om extra medicin. Trots detta ser vi att information om detta behövs och att det även i vissa fall behövs stöd i kontakten med sjukvården.

Foto: Darko Momirov/Makedonska Rodea Koreset

Vi ser också ett stort behov av kläder och resväskor inför avresan, i synnerhet hos familjer med små barn.

Så här har vi arbetat

Maria kontaktade Svenska Röda Korset genom vår migrationsrådgivning¹⁵ och bad om ett fysiskt möte. Det visade sig dock att hon inte kunde ta sig till närmaste rödakorskontor. Hon hade placerats i en liten ort med bristfälliga bussförbindelser och kunde inte lämna sin son i så många timmar som transporten fram och tillbaka skulle ta. En rödakorsfrivillig åkte dock hem till Maria på den ort där hon och hennes son var placerade. Det blev tydligt vid besöket hur viktigt det var för Maria att hon fick någon att prata med, att någon kom och besökte henne i hennes bostad.

Efter att en behovsanalys hade gjorts påbörjades det praktiska stödet kring förberedelser. Hon informerades om varje steg av processen. En plan upprättades över förberedelserna.

Genom kontakt med den närmaste hjälpmedelscentralen kunde den lokala rödakorskretsen ordna en rullstol åt Marias son, en rullstol som de kunde ta med sig till Kosovo. Maria fick också hjälp i kontakten med vårdcentralen så att hon fick med sig tillräckligt med mediciner som skulle räcka tills dess att likvärdig medicinering kunde ordnas i hemlandet. Via Röda Korsets secondhand butiker kunde även kläder och resväskor anskaffas.

Kommentar

Vi konstaterar att praktiskt stöd under återvändandeprocessen är av stor vikt för personer som ska återvända. Planeringen kring återvändandet präglas ofta av oro och stress, vilket ökar behovet av både praktiskt och psykosocialt stöd.

Det finns många återvändare som är placerade i små orter och som inte har ekonomiska resurser för att ta sig till andra aktörer som kan bistå med hjälp. Det är ett stort problem just för återvändare som är i behov av stöd.

6.5 Individuellt anpassad praktisk hjälp

Sofia är 54 år gammal och har en intellektuell funktionsnedsättning. Efter två år i Sverige ska hon utvisas till Serbien. Sofia har inga nära släktingar i hemlandet som kan ta hand om henne. Den enda släktingen hon har är en syster som bor i Sverige som hon önskade återförening med, efter att deras mor har gått bort. Större delen av tiden i Sverige bor Sofia på ett gruppboställe och trivs bra. Systemen besöker henne regelbundet och har ständig kontakt med henne.

Efter att avslagsbeslutet har fattats, vänder sig Sofias syster, efter hänvisning från Migrationsverket, till Svenska Röda Korset med förfrågan om stöd på plats i hemlandet. Systemen känner stor oro och skuld inför vad som ska hända; vem ska ta hand om Sofia i Serbien? Finns det något boende? Hur blir det med mat? Systemen ringer ofta till Svenska Röda Korset och har behov av att få prata med någon.

I många återvändandeprocesser krävs en hel del information om förhållanden i hemlandet för att kunna bidra till att återvändandet sker på ett humant och värdigt sätt. I synnerhet gäller detta återvändare som är särskilt utsatta, som i ovan nämnda ärende. Införskaffande av information från hemlandet har visat sig vara en mycket viktig del av det stöd som kan ges i Sverige.

Information som oftast efterfrågas är möjligheter till adekvat sjukvård, inköp av specifik medicin, tillgång till skyddat boende eller äldreboende. Av avgörande betydelse är också vad som händer om en person med särskilda behov utvisas utan att någon kan möta honom/henne vid själva ankomsten. En annan betydelsefull faktor är kontakter och dialog med myndigheter; Migrationsverket och polisen, beroende på vem som ansvarar för verkställigheten.

15 Röda Korsets migrationsrådgivning: Tisdag, onsdag, torsdag 9.30 – 12.00, telefonnummer: 020-415 000.

Foto: Vera Lumi-Shaly/IFC/Kosovo

Så här har vi arbetat

I Sofias ärende samverkade Svenska Röda Korset dels med Röda Korset i Serbien, dels med aktuell myndighet i Sverige, i det här fallet Migrationsverket.

Genom nätverket som Svenska Röda Korset har byggt upp med andra nationella Rödakors- och Rödahalvmåneföreningar har vi tillgång till ett snabbt och effektivt informationssystem. Vi har genom detta också kunnat bygga upp en databas om återvändanderelaterad information, som berör frågor kring säkerhet, boende, tillgång till sjukvård, socialförsäkring, utbildning, situation för minoriteter, genus, andra aktörer på plats i hemlandet som eventuellt kan bistå vid återvändande.

Enligt information från Röda Korset i Serbien fanns det möjlighet till placering på ett äldreboende, men vägen dit var inte helt okomplicerad. Eftersom det handlade om en återvändare skulle processen inledas med att Sofia registrerades i sin hemkommun. Nästa steg i processen var att ansöka om placering via kommunens socialförvaltning, som i sin tur skulle starta en utredning. När utredningen var klar och om ett positivt beslut var fattat fanns risken att Sofia skulle bli tvungen att vänta på en ledig plats på något boende. Hela proceduren skulle ta minst sex månader och i sämsta fall upp till ett år. Det behövdes någon som skulle hålla i hela processen kring placeringen och ligga på så att ärendet inte glömdes bort.

Vad skulle hända under tiden? Det fanns inga möjligheter för ett annat ordnat boende och Sofia hade inga släktingar som kunde ta hand om henne.

När Sofias syster kontaktade oss hade Migrationsverket redan påbörjat återvändandeprocessen och var på väg att boka hemresan. Vi hade flera samtal med Röda Korset i Serbien och diskuterade Sofias situation. Det var viktigt att problemen kring Sofias placering i hemlandet var lösta innan hon återvände. Tillsammans med Röda Korset i Serbien kom vi fram till följande:

- Vi tog kontakt med Sofias handläggare på Migrationsverket. Vi förklarade situationen och diskuterade möjligheten att Sofias hemresa skulle skjutas upp i två eller tre veckor för att hinna ordna med boende.
- Röda Korset i Serbien skulle genom sina kontakter både nationellt och lokalt försöka ordna placering på ett äldreboende för Sofia. Röda Korset i Serbien har god kännedom om hur samhället fungerar, de vet vem man bör vända sig till. I de flesta länder som asylsökande återvänder till hänger mycket på kontakter, Serbien är i det sammanhanget inte unikt.

Migrationsverket ställde, efter förfrågan, sig positivt till att senarelägga Sofias hemresa.

I hemlandet kunde det ordnas plats på ett äldreboende där Sofia fick tillgång till för henne nödvändig omsorg. Röda Korset i Serbien skötte den delen av förberedelserna och genom deras insats kunde Sofia åka hem med vetskapen om att någon skulle möta henne på flygplatsen och ansvara för transporten till det aktuella boendet. Detta betydde mycket för Sofia och hennes syster.

Sofias syster, som under hela återvändandeprocessen kände stor oro kring Sofias mottagande i Serbien:

”Trots att jag själv är från Serbien skulle jag aldrig klara av att ordna allt det ni gjort för Sofia.”

Foto: Tatjana Klenitskaya/Ryska Röda Korset

Kommentar

Vi konstaterar att för att återvändandet ska kunna ses som värdigt, både avseende förberedelser i Sverige och vid ankomsten i hemlandet, krävs det längre förberedelsetid, god informationstillgång och samverkan. Detta i synnerhet där det handlar om särskilt utsatta personer. Det krävs alltså ett fungerande nätverk mellan aktörerna och bra kunskap om roller och uppdrag. För att öka effektiviteten behövs också välfungerande kommunikationskanaler mellan aktörerna.

6.6 Information, rådgivning och praktisk hjälp efter ankomsten

Annika och hennes 20-årige son Edvard ska återvända till Kosovo efter att ha varit i Sverige i nästan 8 år. När Edvard kontaktar Svenska Röda Korset lever de som gömda. Han ringer för att prata om olika möjligheter att få stanna i Sverige. Edvard vägrar att acceptera ett återvändande. Han har bara hemska minnen från sin barndom i Kosovo och känner att det är ett främmande land för honom. Det är i Sverige han trivs och vill bo.

Sedan upphör kontakten med oss under flera månader, för att återupptas när Edvard tas

till ett förvar. Han berättar om sin oro för sin mamma som är sjuk. Han ska utvisas om ett par dagar och är mycket orolig inför återvändandet.

De har en släkting som de hoppas kunna bo hos, men i övrigt har de ingen aning om vad de ska ta sig till efter ankomsten till hemlandet. De har inga giltiga id-handlingar, Edvard har inte avslutat någon utbildning och saknar arbetslivserfarenhet, hans mamma Annika är sjuk.

Generellt finns ett stort behov av stöd i form av information och vägledning på plats i hemlandet och i synnerhet när man, som i det beskrivna ärendet har varit borta från landet under så lång tid.

För vissa återvändare räcker det bara med information om hur man ska göra för att registrera sig medan det finns många som behöver mycket hjälp i kontakter med lokala myndigheter och hjälp med rådgivning. Utan det stödet skulle processen förlängas betydligt. Som exempel kan nämnas att vi under perioden 1 januari 2013 - 31 december 2014 följde upp 44 familjer (145 personer), varav 29 familjer (86 personer) var i stort behov av stöd i kontakter med lokala myndigheter.

Vi har också sett att det i de aktuella länderna finns en allmän syn på återvändare att man svikit och misslyckats och kommer tillbaka och behöver hjälp. Sådana faktorer som bidrar till en än mer komplicerad situation för återvändare.

Enligt information från Röda Korset i Kosovo finns en strategi för re-integration, framtagen av Kosovos regering. Ett av de grundläggande kriterierna är att endast personer som har lämnat Kosovo innan den 28 juli 2010 har rätt att få stöd av regeringen i Kosovo. Återvändare som uppfyller det kravet ska vända sig till det lokala repatrieringskontoret i sin hemkommun. Stöd som erbjuds innefattar bland annat följande:

- Stöd med boende under ett år. Därefter måste familjen ordna boende på egen hand. I vissa fall, om det inte finns tillgängliga lägenheter/hus, kan stöd ges för renovering

eller ombyggnad av den egna bostaden, om familjen har en sådan.

- Hjälp med matpaket och med mediciner under de första sex månaderna.
- Erbjudande om språkkurser för barn som behöver hjälp med sitt modersmål och kortare yrkesutbildningar som kan underlätta försörjning.

Våra uppföljningar av återvändare i flera olika kommuner runt om i Kosovo har visat att många inte får det utlovade stödet, trots att de uppfyller de krav som ställs. Av de 44 familjer som följdes upp under 2013 och 2014 var det endast åtta familjer som uppfyllde kraven för att få stöd via kommunens repatrieringskontor. För två av dem uteblev stödet.

Så här har vi arbetat

I Sverige gjordes en behovsanalys för att få en bild av vilket stöd Annika och hennes son Edvard kunde komma att behöva i hemlandet. Analysen vidarebefordrades sedan till Röda Korset i Kosovo.

Familjen fick namn och telefonnummer till en kontaktperson på Röda Korset i Kosovo och de fick veta att de var välkomna att ta kontakt efter ankomst till Kosovo. Nu var det upp till familjen att ta nästa steg. De valde, som de allra flesta gör, att vända sig till Röda Korset.

Inom en vecka besökte två representanter från IFRC och Kosovos Röda Kors Annika och Edvard. De gick tillsammans igenom den behovsanalys som hade skickats från Svenska Röda Korset. Under samtalet blev det tydligt att Annikas behov av sjukvård måste prioriteras. Röda Korset i Kosovo bedömde att Annika och hennes son uppfyllde de krav som ställs för att få stöd via kommunens repatrieringskontor. I det här fallet hade familjen inget behov av ordnat boende, dock fanns behov av stöd med mediciner och med matpaket under de första sex månaderna. Annika och Edvard informerades om sina rättigheter och hänvisades

till att ta kontakt med repatrieringskontoret. Inget stöd beviljades av repatrieringskontoret då Annika och Edvard inte kunde bevisa att de lämnade Kosovo före 28 juli 2010. Det gjorde att repatrieringsprocessen måste skyndas på med hjälp av Röda Korset, då Annika var beroende av viss medicinering. Planeringen var annars att hon hade kunnat erhålla medicin från repatrieringskontoret tills den ordinarie registreringsprocessen var avklarad.

Det visade sig vara en komplicerad procedur, då både mor och son behövde skaffa flera olika intyg för att kunna registreras i sin hemkommun, vilket är en förutsättning för att kunna få sina rättigheter tillgodosedda. De hade inga gamla handlingar som skulle kunna förnyas. På grund av lång bortavaro från hemlandet saknade de kännedom om hur man gick till väga. Genom Röda Korsets stöd i kontakter med ansvariga myndigheter kunde dock processen kring registrering underlättas och tidsmässigt förkortas. Det resulterade i att Annika så småningom kunde få tillgång till sjukvård. Hon ansökte också om socialbidrag, men efter sex månaders handläggningstid fattades beslut om avslag med motiveringen att Edvard är i arbetsför ålder och att han därför bör kunna stå för deras försörjning.

Kommentar

Vi konstaterar att de flesta återvändare behöver vägledning efter ankomsten och i synnerhet personer som har varit borta från hemlandet under en längre period. Det finns ett stort behov av information om vikten av registrering, liksom i många fall, hjälp i kontakter med myndigheter.

Det är vanligt att återvändare inte beviljas socialbidrag trots att det finns ett uppenbart behov. Detta gäller inte enbart i Kosovo, utan även i andra av de aktuella länderna, där den möjligheten ändå existerar. Dock ska det inte ses som något som drabbar återvändare specifikt, detsamma gäller för den övriga befolkningen.

Den enkla förklaringen är att behovet vida överstiger tillgängliga resurser.

Av de 44 familjer som har återvänt till Kosovo och som har följts upp under 2013-2014 beviljades åtta familjer socialbidrag.

Vidare konstaterar vi att det finns ett stort behov av initialt stöd i form av matpaket och hygienartiklar direkt efter ankomsten.

Stöd för återvändare från statens sida finns inte eller finns i mycket begränsad utsträckning. Det förekommer ofta att återvändare inte tilldelas stöd trots att de möter kriterierna för att få det.

6.7 Boende

Stefan, hans hustru och deras två barn återvänder till Makedonien efter att ha varit två år i Sverige. Den äldre sonen har problem med astma och familjen kom till Sverige med hopp om sjukvård.

När de får avslag finns det inga funderingar kring andra alternativ än att återvända hem. Det som oroar Stefan är att han och hans familj ska komma tillbaka till samma situation som de flydde ifrån. Han hade varken stadigvarande jobb eller bostad. Problemet med boende var dock mest akut.

Innan Stefan och hans familj kom till Sverige bodde de tillsammans med hans föräldrar i ett litet hus som bestod av ett rum och kök. Huset var mycket gammalt och i stort behov av renovering. När de återvänder har de inget annat val än att åter bo med Stefans föräldrar. Han är orolig för sonens astma eftersom det finns mycket mögel i huset.

Generellt är behov av boende ett mycket vanligt förekommande problem för personer som måste återvända. En bra bostad är också en av de viktigaste förutsättningarna för ett hållbart återvändande och en god re-integration.

Inget av de länder där vi har samarbeten med Röda Korset och Röda Halvmånen, erbjuder någon form av stöd med ordnat boende för personer som återvänder, med undantag för Kosovo där det stödet finns, dock i mycket begränsad utsträckning. Våra genomförda uppföljningar i samtliga länder visar tydligt att behovet av stöd med boende är stort. Av totalt 83 familjer (281 personer) som har följts upp under 2013 och 2014 var det endast 20 familjer som hade eget boende. Att ha eget boende innebär inte heller att det är problemfritt. Husen/lägenheterna är ofta i dåligt skick och i stort behov av reparationer.

Majoriteten av de uppföljda familjerna, 49 familjer, bodde hos släktingar eller vänner, vilket är den vanligaste lösningen. En lösning som ofta är tillfällig och inte hållbar i längden.

Sju av de familjer som har följts upp bor i hyrda lägenheter, oftast bekostade av någon släkting som bor i utlandet.

Resterande sju familjer fick hjälp med boende via staten/kommunen. Sex av dessa bodde i Kosovo där det som tidigare nämnts finns möjlighet att få stöd med ordnat boende under ett år. Samtliga familjer som fick detta stöd har ingen annan lösning på sin boendesituation när detta stöd dras tillbaka.

I ett ärende ordnades placering på ett äldreboende, vilket beskrivs i avsnitt 6.5. Detta ärende är det enda ärendet, där stödet från staten, kan ses som en permanent lösning.

Så här har vi arbetat

En analys av behovet av stöd på plats i hemlandet gjordes och vidarebefordrades till Röda Korset i Makedonien. Familjen var i behov av initialt stöd men också hjälp med boende.

Stefan tog kontakt med Röda Korset i Makedonien bara några dagar efter att de hade kommit tillbaka. En vecka senare fick familjen besök av Röda Korset hemma hos Stefans föräldrar. Tillsam-

mans gick de igenom behovsanalysen och stämde av det som skulle göras, steg för steg. Röda Korset i Makedonien konstaterade att behovsanalysen som skickats av Svenska Röda Korset stämde väl överens med familjens situation i hemlandet.

Röda Korset i Makedonien bekräftade också att huset var i stort behov av reparationer och att det måste prioriteras eftersom det var slutet av oktober och vintern var på väg.

Röda Korset i Makedonien har tillsammans med UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) lång erfarenhet av programverksamhet som innebär att man bistår de mest utsatta med boende och då särskilt familjer med barn.

Mest akut var reparation av taket som läckte. Det fanns också behov av isolering av dörrar och fönster. Tillsammans med Stefan anlätade Röda Korset en snickare som tittade på eventuella lösningar. Det slutade med att taket gick att reparera medan fönster och dörrar behövde bytas ut. Stefan besökte flera olika butiker som sålde byggnadsmaterial för att jämföra priser och så småningom presenterade han olika kostnadsförslag för Röda Korset.

Kostnaden avsåg inköp av nya dörrar och fönster samt material för reparation av taket. Det blev inga arbetskostnader eftersom Stefan fick hjälp av en granne med att utföra reparationerna.

Röda Korset besökte Stefan flera gånger medan reparationerna pågick och han uttryckte sin glädje:

”Jag kan inte beskriva hur glad jag är att ni hjälpte mig med reparation av hus. Jag kan inte tro att mina barn äntligen ska få sova i ett torrt rum.”

Kommentar

Vi konstaterar att problem med boende är ett fortsatt vanligt förekommande problem för de återvändare vi mött. Majoriteten av dem har ingen egen bostad att komma tillbaka till. Det innebär i praktiken kortsiktiga lösningar i form av boende hos släktingar eller vänner. Genom att tvingas förlita sig på andras välvilja skapas ett beroendeförhållande vilket i sig leder till otrygghet, vilket innebär att de inte har tillgång till exempelvis socialförsäkring och barnen har där inte samma möjligheter till skolundervisning, i synnerhet de som tillhör minoriteter. Sammantaget försvåras re-integrationen och benägenheten att återigen lämna landet ökar.

Vi kan också konstatera att även om tillgång till boende finns, är bostäderna ofta i dåligt skick och kan inte anses beboeliga utan reparationer.

Stöd med boende från statliga aktörer är, i praktiken, i princip obefintligt oaktat att det enligt framtagna strategier ska se annorlunda ut.

6.8 Inkomstgenererande stöd

David, hans hustru Emma och deras två döttrar återvänder till Serbien efter att ha varit i Sverige i två år. De tillhör en minoritet i Serbien.

Innan de återvänder kontaktar de Svenska Röda Korset för att prata om sin situation. David känner sig mycket besviken över att de inte fick stanna i Sverige. Han är orolig för sina döttrar eftersom de har anpassat sig så bra i Sverige och är mycket duktiga i skolan. David är orolig för hur de kommer att klara sig i Serbien. Familjen har ett hus som de ska bo i, dock kvarstår problem med försörjning. Varken David eller hans hustru har någon utbildning och de har tidigare bara lyckats hitta tillfälliga jobb i Serbien.

Generellt är försörjning ett av de svårare problemen för återvändare. I samtliga samarbetsländer är det svårt att hitta arbete, delvis på grund av hög arbetslöshet men också enligt vår erfarenhet på grund av att majoriteten av återvändarna har låg utbildningsnivå eller ingen utbildning alls, saknar arbetserfarenhet och saknar kontakter på den inhemska arbets-

Foto: Vera Lumi-Shalar/IFC/Kosovo

marknaden. Däremot har en del ändå vissa praktiska erfarenheter så som att måla, snickra och kapa ved.

I Serbien och Kosovo är det särskilt svårt för romer att få tillträde till arbetsmarknaden. För de flesta är svartjobb den enda möjligheten till någon form av inkomst. Det innebär avsaknad av arbetsrättsliga regler och rättigheter, vilket i sin tur kan bidra till ökad utsatthet.

Genom uppföljningar ser vi tydligt att försörjning är en återkommande svårighet. Trots att majoriteten av de 83 familjer som följdes upp under perioden 2013-2014, det vill säga 64 familjer, har lyckats lösa sin försörjning genom tillfälliga jobb, kan vi konstatera att problem med försörjning kvarstår. De flesta återvändare har sedan tidigare enbart erfarenhet från branscher där det är svårt med kontinuerliga jobb och där konkurrensen är hård. I synnerhet är det svårt för små privata verksamheter som bedrivs av enskilda personer att generera mer stadiga och tillräckliga inkomster. Dock vill vi understryka att utan det inkomstgenererande stöd som Röda Korset bistått med skulle dessa familjer stå helt utanför arbetsmarknaden och inte haft några inkomster alls. Intressant att notera är att efter stöd till inkomstgenererande aktiviteter infördes i projektverksamheten (från januari 2013) kan vi konstatera att andelen som åtminstone till viss del kan försörja sig själva har ökat.

Vid jämförelse av situationen i slutet av 2012 och juni 2015 kan vi exempelvis för Serbien visa på en ökning med 10 procent och för Kosovo med 40 procent.

Sedan 2009 finns i Serbien en strategi för re-integration av återvändare, strategin definierar de institutionella ramar, åtgärder, aktiviteter och aktörer som ansvarar för en hållbar re-integration av återvändare. Det övergripande ansvaret ligger på Kommissariatet för flyktingfrågor vars ansvar innefattar samordning mellan olika aktörer som kommer i kontakt med återvändare både på nationell och lokal nivå. Inget konkret stöd erbjuds för att underlätta försörjning för återvändare.

Den socioekonomiska situationen i Serbien har gjort det svårt att implementera strategin. Levnadsstandarden i landet är låg och karaktäriseras av hög arbetslöshet och hög fattigdom.

I den nationella sysselsättningsstrategin nämns behovet av åtgärder som minskar diskrimineringen och som bidrar till att öka sysselsättningen hos socialt marginaliserade grupper, däribland romer. Inte i något av dessa dokument identifieras återvändare som en särskilt sårbar grupp. Det finns inga åtgärder som ska underlätta för återvändare för att de ska anpassa sig till de villkor som gäller på arbetsmarknaden i Serbien.

Så här har vi arbetat

Under mötet med David och Emma gick Röda Korset i Serbien igenom den behovsanalys som var gjord i Sverige. Med denna som bakgrund påbörjade Röda Korset i Serbien den delen av re-integrationsstödet som riktar sig mot inkomstgenererande insatser. När det gäller just inkomstgenererande insatser jobbar vi enligt följande modell, som baseras på tidigare positiva erfarenheter från ICRC:

- Individuell rådgivning
- Individuell handlingsplan
- Arbetsträning, kompetenshöjande insatser
- Hjälp med utrustning

Serbiska Röda Korsets programverksamhet för människor i utsatthet innebär till stor del att bistå med stöd till försörjning genom arbete. Tillsammans med Röda Korset kom David och Emma överens om två handlingsplaner. Den ena handlingsplanen avsåg David och hans önskan att få stöd med inköp av verktyg. Den andra handlingsplanen avsåg Emma som ville ha hjälp med att hitta ett deltidsjobb.

I Davids handlingsplan gjordes en kartläggning av hans erfarenheter. Han hade jobbat inom olika branscher, dock mest inom bygg. David berättade att hans svärfar drev ett litet sågverk. Han tyckte

att det kunde vara en bra lösning om Röda Korset kunde bistå med verktyg.

Det var ett bra och genomtänkt förslag. Röda Korset föreslog att David skulle undersöka var man köper bra verktyg samt jämföra priser hos olika leverantörer. Två veckor senare kom David till Röda Korset med en lista med flera olika alternativ. Följande verktyg inhandlades: motorsåg, bågfil, fogsvans, sticksåg och yxa.

Tillsammans med sin svärfar fick David sina första kunder redan tre månader efter att familjen hade kommit tillbaka. Han följdes upp av Röda Korset två gånger under uppstartsperioden.

Röda Korset hade också samtal med Emma och diskuterade jobbmöjligheter för henne. Med hjälp av sitt nätverk kunde Röda Korset i det här fallet bistå Emma med förmedling av kontakt med en familj, som var i behov av städhjälp. Emma anlätades av familjen för sex timmars arbete per vecka.

Kommentar

Vi konstaterar att problem med försörjning fortsätter att vara ett av de mest avgörande hindren för en hållbar re-integration. De mest effektiva lösningarna har varit start av egen verksamhet samt lokala kontakter. Det finns ett stort behov av stöd med inkomstgenererande aktiviteter på plats i hemlandet. Det statliga stödet med inkomstgenererande aktiviteter är obefintligt eller väldigt begränsat och handlar då oftast bara om utbildningsinsatser.

Som det framkom av ovan beskrivna ärende har många återvändare arbetslivserfarenhet, trots att de saknar formell utbildning. Det som saknas är stöd i form av inköp av verktyg liksom vägledning och praktiska förberedelser inför uppstarten. Röda Korsets nätverk på lokal nivå har i det sammanhanget varit till stor hjälp när det handlar om att stötta och hjälpa återvändare som vill driva en egen verksamhet.

6.9 Stöd i kontakter med andra aktörer som kan bistå med adekvat hjälp

Peter och Olga och deras två barn utvisas efter 4,5 år i Sverige till den ryska delrepubliken Dagestan. Peter är fysiskt funktionsnedsatt och yngsta dottern har diagnosen autism. Ingen i familjen har jobb och boende saknas i hemlandet.

Familjen har medan de fortfarande är i Sverige ett stort stöd från vistelsekommunens barnverksamhet, som i sin tur vänder sig till Svenska Röda Korset lokalt i kommunen. Det som efterfrågas är stöd efter ankomsten med boende, sjukvård och försörjning. Verkställigheten av familjen sker vid en oväntad tidpunkt, vilket medför att ett möte med Svenska Röda Korset i Sverige inte hinner genomföras.

Personer med nedsatt förmåga bör ses som en särskilt utsatt grupp som riskerar att hamna i en mycket svår situation efter ankomst till hemlandet. I avsaknad av en samordnad samhällsstrategi på plats finns ett stort behov av stöd på plats och ofta finns behov av insatser från många olika aktörer.

I Ryssland finns ingen re-integrationsstrategi, som i exempelvis Kosovo och Serbien, däremot har man en väl utvecklad strategi om hur stöd kan ges till hemvändande patrioter, det så kallade ”Program of return of compatriots”.

Ryska medborgare som återvänder efter en legal vistelse i ett annat land betraktas som patrioter och får tillgång till programmet. De som har lämnat Ryssland och sökt asyl någon annanstans ses däremot inte som patrioter och kan därför inte begagna sig av detta stöd, som är förhållandevis omfattande.

Exempel på stödåtgärder:

- Medborgarskap, registrering.
- Jobberbjudande utifrån profession.
- Resan tillbaka till Ryssland.
- Tillfälliga boenden.
- Kontantbidrag vid ett tillfälle (cirka 3 000 USD per familjemedlem).

Inom projektets ram har Ryska Röda Korset inlett ett påverkansarbete gentemot centrala och regionala regeringsrepresentanter i syfte att förändra de här reglerna. Det vill säga att de som återvänder efter avslag på asylansökan i annat land också ska kunna komma i fråga för stöd enligt ”Program of return of compatriots”.

Så här har vi arbetat

I det här ärendet kontaktade vi projektets koordinator hos Ryska Röda Korsets i Moskva och beskrev situationen och vad som hade hänt. De i sin tur kontaktade det lokala Röda Korset i Makhachkala i Dagestan, som därefter tog kontakt med familjen i fråga och påbörjade en behovsinventering och en plan för stödinsatser. Det lokala Röda Korset fann att familjen befann sig i en mycket svår situation. De bodde tillsammans med släktingar i ett bergsområde utanför hemstaden Makhachkala. Bostaden bestod av ett skjul utan ordentligt tak och utan uppvärmningsmöjligheter och vintern var i antågande. De hade brist på mat, omvårdnad, sjukvård och mediciner.

Inom Ryska Röda Korset finns i de lokala kretsarna ofta personer som är ansvariga för socialt stöd samt viss hemsjukvård, så kallade ”visiting nurses”. Familjen fick tidigt efter ankomst kontakt med en sådan person, som blev familjens stöd och i många fall talesperson i kontakter med myndigheter.

Familjen kunde efter några månader flytta tillbaka till sin tidigare bostad, en vagn utmed en huvudgata, som de delar med en annan familj. Ryska Röda Korset bistod i att möjliggöra detta genom att tillhandahålla viss utrustning för att hemmet skulle vara funktionsdugligt; köksredskap, sängar, madrasser, filter etc. Familjen fick också hjälp med att ta kontakt med en skola som tar emot barn med särskilda behov.

Foto: Najwa Qaisy/IFRC/Iraq

Ytterligare en viktig del i familjens re-integrering var att få rätt klassificering för de funktionsnedsättningar som de har, för att kunna få ut rätt hjälp och ekonomisk ersättning. För detta krävdes registrering hos läkare, vilket var problematiskt då familjen saknade fast adress och därmed korrekt folkbokföring. Genom Ryska Röda Korsets nätverk kunde de trots detta till slut registrera sig. De har fått hjälp att komma i kontakt med andra lokala organisationer, bland annat en som kan erbjuda juridisk rådgivning gratis för utsatta personer. Familjen har också tilldelats mat och hygienpaket samt erbjudits psykosocialt stöd. Familjen hade ett stort behov av psykosocialt stöd, vilket innebar att Ryska Röda Korset har besökt familjen regelbundet, 1-2 gånger i månaden, och däremellan har de haft telefonkontakt.

Kommentar

Vi konstaterar här vikten av samverkan mellan olika aktörer, men samtidigt avsaknaden av densamma. Det är förenat med stor risk för grav utsatthet för återvändare med särskilda behov om inget ordnat mottagande finns. Det krävs ett omfattande nätverk och kunskap för att kunna tillgodogöra sig de rättigheter och möjligheter som kan finnas tillgängliga.

7. Rekommendationer

Verkställande myndigheter:

- Utveckla dialogen och utöka antalet samtalstillfällen med den enskilde inför hemresan i syfte att säkerställa att personen som återvänder har förstått innebörden av beslutet, känner till sina rättigheter och är tillräckligt förberedd.
- Säkerställ att individens behov ställs i centrum vid planering av återresan med hänsyn till försörjning, möjligheter till stöd och boende och om någon är särskilt utsatt.
- Förbättra rutinerna för bokningar av hemresor - särskilt viktigt avseende utsatta personer så att de inte anländer mitt i natten och utan möjlighet att ta sig vidare från flygplatsen.
- Utöka möjligheterna till förlängning av tidsfrist innan avresan och tydliggör reglerna för vad som utgör skäl för förlängning.
- Verka för att införa återetableringsstöd till fler länder; särskilt där små möjligheter till försörjning finns.
- Etablera rutiner för regelbundna möten med Svenska Röda Korset och eventuella andra aktörer inom området för erfarenhets- och informationsutbyten.
- Säkerställ att information om Svenska Röda Korsets samt eventuella andra aktörers verksamhet kommer till målgruppens kännedom i god tid.

Röda Korset i Sverige och internationellt:

- Stärk samverkan med berörda myndigheter men säkerställ att det alltid sker på sökandes uppdrag.
- Stärk beredskapen för att möta målgruppen i alla led – alla ska känna till verksamheten och kunna hänvisa till den.
- Verka för att öka tillgängligheten för personliga möten.
- Stärk beredskapen hos kretsarna avseende möten med personer som har fått avslag på asylansökan, exempelvis genom spridning av verktygslåda, som tagits fram inom projektet.
- Säkerställ att den inom projektet framtagna och anpassade utbildningen i psykosocialt stöd tas tillvara i den fortsatta satsningen på det lokala mottagandet.
- Stärk och utveckla kontinuerligt kontakter med nationella föreningar i ursprungslandet.
- Verka för att sprida resultat och erfarenheter från arbete med återvändare nationellt och internationellt.
- Verka för att utbildningar inom området kan genomföras tillsammans med andra nationella föreningar.
- Verka för att öka samverkan mellan nationella föreningar som arbetar med stöd till återvändare.

Vi vill också visa på de rekommendationer som ges i, den inom projektet framtagna, rapporten Genusperspektiv – i asylprocessen och vid återvändandet, som en viktig del av de erfarenheter som gjorts i projektet inom området.

- Stärk Migrationsmyndigheternas kompetens i att göra genusmedvetna analyser av de sökandes skyddsskäl. Inkludera ett genusperspektiv i utredningen samt i bedömningen av sökandens asylskäl.
- Stärk Migrationsverkets kompetens vad gäller betydelsen av ett effektivt myndighetsskydd ur ett genusperspektiv. Utarbeta rutiner som främjar en ökad lyhörddhet för kvinnor som har varit utsatta på våld. Till exempel måste det tas med i bedömningen om en anmälan skulle kunna leda till risk för ökat våld eller social stigmatisering.
- Öka genuskompetensen hos berörda myndigheterna vad gäller förföljelsegrunden politisk uppfattning. Detta är särskilt viktigt eftersom kvinnors politiska engagemang kan se annorlunda ut än mäns och att kvinnor kan vara extra utsatta bara på grund av att de är just kvinnor.
- Migrationsverket måste lämna tydlig information under asylprocessen om att våld i nära relationer är straffbart i Sverige och att uppgifter om att man har utsatts för sådant våld kan ha betydelse i asylbedömningen.
- Utveckla relevant genuslandinformation i Lifos. Förbättra landinformation som rör kvinnors situation och deras rättigheter samt tillgången till ett effektivt och varaktigt skydd. Detta är viktigt både i asylbedömningen och i förberedelse inför ett återvändande.
- Säkerställ att en objektiv redovisning av landinformation görs i asylbesluten, inte endast av utvald fakta som kan motivera ett avslagsbeslut. Det måste även framgå hur landinformation som sökanden själv fört in i processen värderas.
- Säkerställ att Migrationsverket blir bättre på att förklara beslut eller domar som innebär att en person måste återvända till hemlandet så att sökanden verkligen förstår. Det är oerhört viktigt att sökanden känner att deras beslut och/eller domar är rättssäkra och att alla deras asylskäl har vägts in och bemötts.
- Stärk Migrationsverkets kompetens i bemötandet av sökanden i återvändandeskedet. En känsla av att man blivit orättvist bedömd eller bemött av svenska myndigheter riskerar att öka, särskilt kvinnors, utsatthet i ursprungslandet eftersom detta förstärker känslan av misstro gentemot myndigheter.
- Säkerställ att de myndigheter som har ansvar för att verkställa avvisnings och utvisningsbeslut inkluderar ett genusperspektiv i verkställighetsarbetet. Hur ett återvändande sker måste anpassas utifrån individen, inklusive ta hänsyn till genus. Ett värdigt återvändande ligger i allas intresse och ökar chanser till re-integration i ursprungslandet.

8. Avslutande ord

En resa går mot sitt slut – slutstationen har nåtts. Sju projektår i olika konstellationer är till ända och nu tar vi med oss erfarenheterna och resultaten från den här tiden in i Röda Korsets fortsatta möten med målgruppen och i fortsatt samverkan och dialog med andra aktörer.

Vi vill avslutningsvis ta tillfället i akt att rikta ett varmt tack till alla de människor vi mött under vägen; alla ni som fått avslag på er asylansökan och som vände er till oss, alla ni djupt engagerade frivilliga rödakorsare runt om i vårt avlånga land, alla ni fantastiska kollegor runt om i Sverige och världen och alla ni andra som på olika sätt samverkat med oss.

Ni har alla på olika sätt bidragit till projektets genomförande och dess resultat, som vi hoppas kan bidra till en förbättring av villkor och förutsättningar för de som ska återvända till sina hemländer.

TACK!

Det här är Röda Korset

- En religiöst och politiskt obunden organisation som finns i 189 länder över hela världen
- Röda Korsets uppgift är att förhindra och lindra mänskligt lidande var det än uppstår och vem det än drabbar

Det här kan du göra

- Engagera dig i frivilligarbete, ge av din tid, där du bor.
- Bli medlem under ett år genom att sätta in 250:- på bankgiro 900-8095, glöm ej ange namn och adress.
- Skänk en gåva, bankgiro 900-8004, www.redcross.se
- Engagera ditt företag i ett givande samarbete.
- Gör Röda Korset till förmånstagare i ditt testamente.

**Kontakta Röda Korsets Infoservice så hjälper vi dig,
telefon 0771-19 95 00 eller e-post info@redcross.se**